

veljalo romantikom za vzvišeno, lepo in dovršeno, se je zdelo naturalistom osladno, prazno, umetniško malopomembno. Če pa naj se literarna zgodovina ukvarja samo s tistimi deli, ki so večno lepa, ako je to sploh mogoče ugotoviti, potem izgubi vso svojo dejansko upravičenost. Življenje umetnin, ki jih poraja človeški duh, je neizmerno bolj zagonetno, kakor mislijo tisti, ki jih vrednotijo samo po absolutnih načelih lepega.

Vzrok, da je po svetovni vojni vzniknilo toliko novih teorij, je najbrže v tem, da je sodobni znanstvenik začel spričo ogromnosti snovi, ki jo je zbral, dvomiti nad uspešnostjo svojega iskanja in se zato skuša poglobiti v literarne probleme s povsem drugih vidikov. Vsaka nova usmerjenost je pač odmev stanja literarne stroke v dobi, v kateri se je porodila. V tem pogledu so nove struje vsekako pozitiven prinos k razvoju literarne znanosti. Neosnovano pa je prepričanje, da je pravilna edino ta ali ona metoda, kakor mislijo nekateri, zlasti pa še trditev, da je historizem v osnovi zgrešen in napačen.

TAM GORI ZA HRAMOM . . .

ANTON INGOLIČ

Pozno popoldne sem se odpravil s kolesom proti Halozam. Enolično in zdolgočaseno življenje v mestu me je dušilo. Moral sem ven, med polja in vasi, da srečam nove obraze. Sprva sem dirkal po cesti, ki se je dolgo motala med predmestnimi hišami, šele ko se je ravna sprožila preko polj in travnikov tja do nizkih haloških gričev, sem zložneje nadaljeval pot.

Listje na obcestnih jablanah in drugih drevesih, ki so samevala med njivami, je bilo že močno orumenelo in je odletavalo v vetru, ki se je podil preko poljan. Ko sem se peljal mimo njiv, na katerih je bila koruznica postavljena v velike stave, je šelestelo in šumelo. Med stavami so se podili otroci in se skrivali. Tu in tam se je na ozarrah paslo nekaj živine, na njivah pa so ljudje hiteli z delom, kajti sonce je bilo že nizko in kmalu bo treba domov. Po večini so skapali krompir, med delom so se živahno pogovarjali. Ponekod so trgali koruzo ali jo nosili na vozove, ki so čakali na koncu njive. Mnogo njiv pa je bilo že praznih, nad njimi so se speletavale jate škorcev.

Cesta je bila še bolj živa. Prehiteval sem delavce, ki so se vračali iz mesta, in živino, ki so jo pastirji gnali domov. Srečaval sem vozove, naložene s krompirjem, koruzo ali bučami, še pogosteje pa z enim ali dvema sodoma. Na prvem je sedel pijani vinogradnik; vračal se je s trgatve. Tiho si je popeval, požvižgaval ali pa vsaj pokal z bičem in se veselil pridelka, ki si ga je peljal domov. Med tem direndajem sem komaj opazil kakega Haložana, ki je z velikim košem na hrbtu počasi krevsal proti domu. Zgodaj zjutraj je bil odnesel grozdje v mesto, ga ponujal na trgu do opoldneva in šel potem z njim po hišah,

dokler ni prodal vsega. Mogoče ima kakšno stvar v košu, mogoče pa samo stiska v žepu borne dinarje, da jih ne bi izgubil.

Haloze so že ležale jasno pred mano; razločil sem posamezne griče, zasajene z vinogradi, vrhu katerih so stražile gosposke hiše z viničarijami. Zdaj pa zdaj se je zasvetilo gosposko okno v zahajajočem soncu. Naglo sem se približeval vasi, ki se je stiskala tik pod griči.

Med prvimi hišami mi je izza stranske ceste prišla naproti gruča ljudi. Naglo sem zavrl kolo. Ko sem spoznal, da so pogrebci, sem skočil na tla in peš nadaljeval pot.

Pogrebni sprevod je bil sila skromen. Na čelu je stopal grbast starec s križem v roki, za njim je tavalo pet, šest bosih in slabo oblečenih otrok, v daljšem presledku jim je sledil z ministrantom mlad kaplan, ki je sicer sklepal roke, a pogledi so ga izdajali, da so mu misli daleč od mrliča, ki so ga nesli tik za njim štirje sloki moški v slabo pobarvani sivi krsti. Za njo je stopalo nekaj žensk v črnih naglavnih robcih in naglo odgovarjalo suhi starici, ki je molila naprej. Med njimi se je opotekalo drobno dekletce in zdaj pa zdaj glasno zaihtelo. Sledilo je še nekaj moških, ki so žulili svoje oguljene klobuke v rokah, in topo zrli predse. Nihče razen ihteče deklice se najbrž ni zavedal, da spremlja nekoga k njegovemu zadnjemu počitku, tako skromnemu in samotnemu, kakor je bilo najbrž tudi njegovo življenje. Nekaj korakov za zadnjimi pa sta stopala dva gospoda in se živahno pogovarjala o vinskih cenah. Na prvi pogled ni bilo jasno, ali spadata k sprevodu ali ne. Eden izmed njiju, manjši in bolj rejen, se je ozrl name in me pozdravil. Zdel se mi je znan, a nisem mogel ugotoviti, kje sem ga že videl.

Ko so krenili na desno proti pokopališču, sem zopet sedel na kolo.

Življenje na vasi me ni več zanimalo. Rad bi bil izvedel, koga so pokopali in kdo je tisti gospod, ki me je pozdravil. Vstopil sem zaradi tega v prvo večjo gostilno. Zgovorna gostilničarka mi je povedala, da je bil gospod znani Jelovšek, posestnik treh velikih hiš in obširnih vinogradov v Halozah; pokopavali pa so tridesetletno hčerko njegove viničarke; po pogrebu bodo prišli k njej na majhno južino.

Dolgo sem jih čakal.

Prvi je vstopil Jelovšek sam, za njim se je prerilo šest, sedem mož in posedlo za prvo mizo ob vratih. Jelovšek me je zopet pozdravil, nato pa sedel na nasprotni konec moje mize in naročil gostilničarki, naj prinese jesti in piti za pogrebce. Bil je že močno vinjen.

Ko je gostilničarka postavila predenj četrt vina, jo je prijel za roko in dejal bolj sebi kakor njej:

»Nihče ne more reči, da ne skrbim za svoje viničarje! Celo za njihovim pogrebom grem! Roza, wer hat das noch gemacht? Wer?«

»Gospod Jelovšek, lepo ste napravili!« je odvrnila gostilničarka in odšla.

Vrnila se je z veliko skledo kisle juhe in dvema litroma vina. Pogrebci so molče vzeli žlice v roke in zajeli. V tem so se vračali ostali pogrebci; poželjivo so se ozirali skozi odprta okna v sobo, a vstopil ni

nihče; dekletce je držalo za roko starejšega moža in si brisalo solze. Kmalu so pospravili juho, si nalili in nagnili kozarce.

»Naj v miru počiva! Dovolj je trpela!« je spregovoril nekdo pri-dušeno.

»Kakor mi vsi!« je dostavil drugi.

»Vi pa veste, kaj je trpljenje!« je zaničljivo vrgel proti njim Jelovšek, ki so ga zadnje besede zdramile iz dremavice. »Na delo pridete, kadar vas pokličemo, in delate, kar vam zapovemo. Da, da, Roza, če bi jim dal samo za sedem dni svoje vinograde, pa bi prišli k meni, padli na kolena in me prosili, naj jih vzamem nazaj! Sie wissen nicht, was Sorgen und Kummer sind!«

Pogrebci, očitno sami viničarji, so prikimali z glavami, eden pa je vdano vzdihnil:

»Gospodar že vedo, kako je prav!«

Potem so se dvignili; ker so se nekaj obotavljali pri vratih, jim je Jelovšek zaklical:

»Plačal vam bom v nedeljo, pridite si po denar v gorico!« Pogrebci so se zahvalili in odšli. Jelovšek je spil tretji četrt in spet zadremal.

Medtem je prišlo v gostilno več ljudi. Bili so večinoma kmetje s Polja, ki so peljali domov svoj mošt, pa so se morali ustaviti in potožiti o slabi letini, čeprav so se na tihem veselili, da je bilo vsaj toliko. Tudi meščani so prihajali, bili so v trgatvi pri znancih. Vse je bilo pijano. Ženske so vreščale, se obešale na moške in hotele za vsako ceno plesati, čeprav je gostilničarka zatrjevala, da je avtomat pokvarjen. Moški so se spuščali v dolge brezplodne razgovore, ki so se končavali s trkanjem s kozarci in vzklikanjem »Bog živi!« Zunaj se je znočilo. Soba se je izpraznila; razen dveh, treh domačinov sva ostala še samo midva z Jelovškom. Ta se je spet zdramil, naročil pol litra vina, se mi predstavil in mi ponudil kozarec. Začuden sem trčil z njim. Spraševal me je, če sem že bil v Halozah, v trgovini, na »likofu«, in me naposled povabil s seboj v vinograd.

»Kommen's mit mir! Jutri bomo brali zadnjo sorto, zvečer pa obhajali likof! Das ist bei uns in der Kolos etwas besonderes!«

Nisem se dolgo branil. Neznanec in nočna pot po neznanih krajih sta me celo privlačevala. Odpravila sva se. Izročil sem svoje kolo v varstvo gostilničarki, Jelovšek pa je prižgal svetilko in se opotekel na cesto. Takoj sem zdvomil, da bo mogel priti kam daleč.

A za čudo, čim sva prišla iz vasi in krenila po ozki poti navkreber, je postal njegov korak trdnejši; pričel je stopati celo tako naglo, da sem ga komaj dohajal. S poti sva zašla v globok klanec, v katerem je bilo toliko blata, da sem le s težavo izdiral svoje lahke nizke čevlje. Kljub Jelovškovi svetilki nisem videl ničesar, nepredirna tema je vladala naokoli, le po šumenju drevja sem spoznal, da hodiva skozi gozd.

Jelovšek je dolgo molčal, šele ko se je pot strmo vzpela v temo, je spregovoril:

»Veseli me, da greste z menoj! Oprostite, če ne govorim gladko slovenski, a se bova že sporazumela! Sie verstehen gewiß auch deutsch!«

Govoril je sicer pravilno, a neprestano je vpletal nemške stavke.

»Ali niste Slovenec?«

»Sem in nisem. Moj stari oče je bil celo Haložan, oče je bil tudi pravi Slovenec, mati pa je bila Nemka. Hodil sem v nemške šole. Sie wissen ja, wie es früher war! Zdaj govorim večinoma nemški, žena ne zna slovenski, pa tudi sicer je pri nas še mnogo nemškega!«

Potem sva spet molče hodila. Jelovšek se je poganjal v hrib, kakor bi naskakoval vse Haloze. Z desnico je krilil okoli sebe, da je svetilka plesala v temi kot artist v cirkusu, zdaj je vrgla vso svetlobo v njegov zaripli in potni obraz, spet je obsvetila njegove do kolena blatne hlače in le redko je razsvetila klanec sam. Zato sva gazila po blatu, se spotikala ob kamnih in čofotala po mlakah, da je škropilo na vse strani. Končno sva le prišla na plano. Pot naju je vodila nekaj časa po ravnem grebenu. Od blizu in daleč so se oglašali klopotci, nekateri so udarjali v večjih presledkih z zamolklim glasom, drugi so vrešče žlobudrali. Jelovšek mi je razlagal, kod sva hodila, čigav je ta ali oni vinograd, kako je velik, koliko obrodi in kako je obdelan. Videl nisem ničesar, le če sem zadel ob kol, sem čutil, da hodim ob vinogradu.

»Kako pa je z vašimi goricami?« sem ga vprašal, ker sem spoznal, da že ves čas čaka na to vprašanje.

»Danke,« je začel razlagati, ustavljajoč se na vsak korak, da mi ne bi ušla kakšna beseda. »Letos ni nikjer dobro, a drugi imajo še slabše kot jaz. Ne bo niti polovico toliko, kakor naberemo ob dobrih letinah. Imam okoli deset oralov goric, kar da ob dobrih letinah do šestdeset polovnjakov, letos pa jih ne bo trideset.«

»Torej bo spet izguba, kakor tožijo ostali?«

»Aber ja! Kakšna izguba le! Sie sagen es nur so, Herr Professor! Mene stane obdelovanje, davek, poti in vsi stroški, ki sem jih imel z goricami, okoli petnajst tisoč, za vino pa bom dobil trideset! Po pravici vam povem, vsaj petnajst bo čistega! Prišteti je treba še pet jurjev za jabolka, dva, tri pa za žganje. Gewiß ist das nicht viel im Vergleich mit den früheren Jahren, ko je bilo čistega dobička petkrat, šestkrat več! A izgube? Nicht zum Denken!«

Ker se mu je zdelo, da me še ni prepričal, je čez čas nadaljeval:

»Seveda pa je treba trto gojiti. Ohne dies ist nichts! Posestnik s Polja ali Haložan pridela na isti površini polovico manj, ker ne škropi dovolj, ne gnoji in nima sortirane trte. Pa tudi vina ne zna prodati, proda že izpod preše, nekateri pa še na trti. Jaz pa ga hranim do pomladi. In imam zveze. Graz, Wien! In ganz Oesterreich geht mein Wein! Man muß verstehen die Sache, mein Herr, a ti ljudje se na to ne razumejo!«

»Pa kljub temu lahko plačujete viničarjem toliko kot ostali?« vprašujem, spominjajoč se vinogradnikov, ki tožijo, da so viničarji predragi.

»Natürlich! Pet dinarjev brez hrane, poleg tega pa ima vsak svojo kočjo in še nekaj zemlje, posebno zgornji je imajo precej!«

Krenila sva po strmem pobočju navzdol. Lovil sem se za travo in grmovje in se zaletaval v sadno drevje. Jelovšek pa je stopal varno kakor prej. V bližini je zalajal pes, sicer ni bilo razen klopotcev čuti ničesar. Ko sva prišla v ozko dolinico, je spet nadaljeval:

»Pri meni imajo dobro. Ste videli, danes sem šel celo na pogreb viničarjeve hčerke? Sie war ein feschtes Mädel! Škoda je je! Lepa punca je bila! Kdo se drugi zmeni za viničarje! Aber die Winzer sind auch Leute!«

Umolknil je. Tudi meni ni bilo do pogovora, pot je bila skrajno slaba. Še slabša je postala, ko sva se povzpensala navzgor. Bilo je tako strmo, da bi se bil lahko grizel v kolena. Jelovšek pa je ujel še toliko sape, da mi je slovesno sporočil:

»Gospod profesor. Zdaj sva na mojem! To je moj gozd, nad njim so moje hiše, na drugi strani pa moje gorice! Alles ist mein! Nekaj sem podedoval po očetu, večino pa sem dokupil in zreguliral sam! So muß man arbeiten, dann hat man etwas!«

Nad nama se je oglasil klopotec, moral je biti izredno velik.

»Auch dieser Kerl ist mein!« se je takoj oglasil njegov lastnik.

»Še malo pa bomo doma! Dobili boste vina, kolikor in kakršnega si boste zaželeli! Sie werden ja selbst sehen! Veseli me, da ste prišli! Samo oprostite, če ne znam vsega tako pravilno povedati. Slišal sem, da ste strogi, zahtevate, da študentje dobro znajo slovenski. Prav je tako! Die Muttersprache muß man können!«

Tavala sva navkreber po sadovnjaku. Izmed drevja se je tu in tam zasvetila drobna zvezda, vendar je bila njena svetloba preslabotna, da bi prodrila do naju.

»Da sind wir jetzt! Oprostite zaradi slabe poti! So ist halt bei uns in der Kolos!«

Obstala sva pred precej veliko stavbo, kolikor je bilo pač vidno v temi. Jelovšek me je peljal še nekoliko dalje in mi razkazoval, kje stoji prva viničarija, kje druga, do kod sega prvi vinograd, do kod drugi, kakšne vrste rastejo na tej strani, kakšne na drugi, koliko je sadja, kako velik je gozd. Govoril je glasno, in mahal v temo s svojimi kratkimi rokami. Kljub temu nisem videl drugega kakor temo, samo temo na vse strani. Šele nato je izvlekel iz notranjega žepa ključ in odšla sva pred hišo. A preden sva vstopila, se je nagnil k meni in zašepetal skoraj skrivnostno:

»Ja, richtig, da ne pozabim! Jeseni bom dal svojo punco v gimnazijo. Dobro se uči, vsi Jelovški imajo dobre glave; samo v slovenščini je bolj slaba, die Mutter spricht nur deutsch. Že zna, aber nicht grammatikalisch, sie verstehen ja. Ne bodite trdi z njo.«

Zdaj se mi je zasvetilo, kako in kaj. Takoj sem se hotel zavarovati.

»Sprejemni izpit ni težak in polaga ga pred komisijo, eden ne odloča ničesar,« sem dejal.

»Ich hab' nur so gesagt! Wir werden darüber noch sprechen! Vstopite in oprostite, če ne bo tako, kakor bi moralo biti. Meine Frau kann das viel besser!«

Spustil me je naprej. Spet sem čakal, da je odklenil sobo. Končno sem lahko sedel na divan ob steni in se ogledal, medtem ko je gostitelj prižgal veliko svetilko, ki je visela s stropa. Soba je bila prostorna, opremljena z najraznovrstnejšim pohištvom, kakršnega si je sploh mogoče zamisliti. Divan je bil prevlečen z rdečim baržunom, miza in stoli okoli nje v tirolskem stilu, kredenca najmodernejša, postelja na drugi strani iz mehkega lesa, na oknih skoraj kmetske zavese, ob enem oknu pa mizica s skoraj novim gramofonom, ob drugem miza z radio aparatom starejšega tipa, peč v kotu spet prava kmetska krušna peč. Še večje čudo so bile slike po belih stenah; nekaj svetnikov, trije osladni tiski, kup fotografij in veliko platno, kakor jih prodajajo ruski emigranti. Nad vrati se je šopiril nagačen fazan, v kotu, kjer stoji v kmetskih hišah križ, pa je rogovilila jelenja glava z neznansko velikimi rogovi, blizu je visela lovska puška in mogoče še kaj, česar nisem na prvi pogled opazil. Sredi te navlake se je stegoval Jelovšek, skušajoč prižgati svetilko. Šele zdaj sem si ga lahko natančneje ogledal. Kakih petdeset let mu je moralo biti, ni bil tako obilen, kakor se mi je zdel na prvi pogled, le glavo je imel nekoliko preveliko za svojo majhno postavo, v obraz je bil rdeč, gladko lice se mu je svetilo, kakor bi si ga bil namazal z oljem. Majhne oči so se skrivale globoko v masti. Topel sobni zrak ga je tako prevzel, da se je kar opotekal, iskal je to in ono in se neprestano opravičeval, da ne najde vsega.

»Warten sie nur, alles wird noch klappen! Tako je pač pri nas! Kaj boljšega nimamo tu, ker Haložani vse pokradejo. Das ist ein Hunger-volk!«

Ker ni v kredenci ničesar našel, je rekel, da ima shranjeno nekje spodaj; odšel je iz sobe in me pustil dolgo samega. Medtem sem odkril še to in ono posebnost, tako veliko spominsko knjigo, iz katere sem se mogel točno poučiti, kako se piše moj gostitelj. Ni bil namreč Jelovšek, marveč pravcati Johann Jellauschegg. Brskal sem po knjigi. Našel sem mnogo znanih imen. Nad njimi pa je bilo napisano, kako so tega in tega dne uživali gostoljubnost »spoštovanega gospoda Johanna Jellauschegg«, kako so se navduševali ob krasoti haloških gričev, srkali sladko »Jellauscheggovo« vino in se imeli lepo. Iz vseh zapiskov je govorila pijanost in preobjedenost.

Naposled se je le vrnil Jellauschegg in postavil predme velik kos belega kruha in krožnik prekajene svinjine.

»Etwas hab' ich doch gefunden! Prosim, poslužite se. Ni mnogo, a bo zato bolje na likofu!«

No, zame je bilo dovolj. Potem je še prinesel vina. Pila sva. On je kar vlival vase. Tudi meni je dišalo. Neprestano je govoril, razložil mi je, kaj je podedoval, kdaj je kupil tisto in tisto hišo, kdaj oni gozd, tisti vinograd, kako je tega in tega leta prodal vino. Same številke, ki so se z leti večale, kopičile, spreminjale v lepo njivo, dvonadstropno hišo, velik vinograd z več desetisoči trt; njegovo premoženje je vidno raslo, kipelo je kakor kvas in z njim vred je kipel sam.

»So geht es im Leben, wenn man die Sache versteht!« je govoril, ganjen od lastnih besed. »Seveda se je treba brigati, skrbeti, kalkulirati! Pomagali sta mi tudi obe ženi. Die zweite ist eine goldene Frau! Gott weiß es, ich schätze sie noch zu wenig!«

Hlipajoč je pripovedoval o svoji prvi ženi in o sinu, ki mu ga je rodila, nato o drugi ženi in hčerki, ki jo je pripeljala v hišo, in končno o punčki, ki jo imata z drugo ženo. Ko mi je tako razodel nenavadno srečo, ki ga je spremljala doslej v življenju, se je razjokal. A kmalu si je obrisal solze in začel spet piti. Lice se mu je razširilo, drobne oči so mu hotele kar skočiti iz globokih očesnih duplin.

»Lassen wir das! Schön ist das Leben!«

Opotekel se je h gramofonu in ga navil. Po sobi se je razlezla mehkobna plesna godba z nesmiselnim besedilom. Njega je vidno oživljala. Zavriskal je in se zavrtel. Potem je pograbil še mene in me potegnil v sredo sobe.

»Gehen wir tanzen, Herr Professor!«

Sprva sem se branil, naposled pa sem se zavrtel z njim. Tudi meni je vino zlezlo v glavo. Ko ga je ples utrudil, se je sesedel na bližnji stol, jaz pa sem poiskal novo ploščo. Čez čas je stopil k meni in spregovoril šepetajoče in skrivnostno:

»Herr Professor, darf ich bitten! Nisem vreden, toda ne zamerite!«

»Kar povejte!« ga izpodbujam, radoveden, kaj ima za bregom.

»Sie sind so lieb, so freundlich! Zato dovolite, ker sva že tako... Pobrativa se!«

Nekoliko sem se zavzel, vendar sem smeje pristal na nenavadno bratovščino. Vzela sva kozarce v roke, spila, trčila z dnom in že me je objel in s svojimi mesnatimi ustnicami poljubil na vsako lice.

»Ich bin Johann! Und du?«

»Jaz pa Tone!«

»Hör', Toni!«

»Ne, Tone sem...«

»Tone, Toni, das ist alles eins, da si le človek in to dober človek.«

Hotel me je še poljubiti, komaj sem se ga ubranil. Pridobil sem ga rajši za ples, to je bilo vendar prijetneje. Postal mi je skrajno odvraten. Končno se ga je tako nalezal, da se ni mogel več ganiti od mize, še roke ni mogel dvigniti. Sklanjal je svojo veliko glavo nad mizo in govoril bolj sebi kakor meni; spočetka se nisem brigal za njegovo brbljanje, potem sem pa le postal pozoren.

»Ja, so ist unser Leben«, je momljal: »Veselo in žalostno. Pokopali smo jo, take ne bom več dobil...«

»Koga ste pokopali, to se pravi, si pokopal?« sem se vmešal med njegove besede.

»Lizo, viničarjevo hčerko! Herr Professor, to je bila ženska!« Dvignil je glavo in obraz se mu je spačil v strasti, ko je nadaljeval. »Kakšne trde prsi je imela! In zadnjico! Tisočak bi dal, če bi zdajle prišla in legla tjale na posteljo! Sie hat gewußt was ich bedarf! Vse te haloške

babe sind aber so abgemartert, man hat keinen Genuß! Toda Liza, to je bila ženska! Uh!«

Nenadoma je planil pokoncu in se jel vrteti kot obseden, potem se je vrgel na posteljo, se zagrizel v odejo in živalsko zatulil. Presenečen sem ga opazoval; vinjenost me je kar minevala. A že ga je vrglo pokoncu, opotekel se je proti mizi in se zagledal v veliko sliko svetega Boštjana, ki je visela nad divanom. Nekaj trenutkov ni odvrnil pogleda od nje. Kljub pijanosti ni trenil z očmi ali zganil s prstom, le majal se je tako, da sem mislil, da se bo vsak čas zrušil. Obraz mu je dobil spet človeške poteze, naravnost stroge, kolikor je pač bilo mogoče pri njegovih obilnih licih in drobnih očeh. Skoraj pobožno je zašepetal:

»Verzeich! Sei nicht böse! Ich habe dein und unser Ziel vergessen!«

Kot skesan grešnik se je sesedel. Gledal sem ga nekaj časa začuden, naposled sem se mu jel smejati na glas. Moj smeh ga je razdražil, besno me je pogledal in ogorčeno zaklical:

»Schäm' dich! Jetzt ist nicht Zeit zum Lachen! Delati moramo!«
Njegove nenadne spremembe si nisem znal razlagati.

Že je nadaljeval spravljujeje, povabivši me k mizi:

»Was meinst du von der Politik? Was bist du? Maček oder Jevtič? Ali pa držiš s črnimi?«

Ker mu nisem dal določenega odgovora, je zarjul:

»Ich bin gegen Pfaffen, Juden und Kommunisten! Und du?«

Bolj sem mu prigovarjal, naj pustiva politiko v miru, bolj je silil vame. Govoril je o novi Nemčiji, o veliki Italiji, o osvobojeni Španiji. Le tu in tam je spočetka spregovoril še kakšno slovensko besedo, naposled pa je govoril samo nemški. Bolj in bolj se je razvnel, končno se je svečano dvignil, nalil kozarec prav do roba, ga držal v iztegnjeni desnici naravnost predse in se zastrmel v svetega Boštjana nad seboj. Prav zbal sem se ga, stopil sem korak od mize. V tem je dvignil kozarec in zaklical:

»Ich bin ein Deutscher! Heil Hitler!«

Spil je vino v dušku, pograbil velik kuhinjski nož, ki je ležal na mizi pred njim, ga zavihtel, z vso silo zabodel v mizo in zatulil:

»Heil und Sieg!«

Nato je strumno pozdravil z desnico v mukah se zvijajočega svetnika.

Tedaj sem opazil, da ima dlan krvavo in da iz nje curlja kri. Skočil sem k njemu in ga prijel za desnico. Zadnje tri prste je imel ranjene.

»Urezali ste se! Čakajte, dajte cunjo, da vam zavežem!« sem vpil in skušal obdržati desnico v svoji roki.

Jellauschegg je postal še bolj divji. Iztrgal je roko in mahal z njo ter škropil s svojo krvjo pohištvo, stene, slike, tudi na svetega Boštjana je padlo nekaj debelih kapelj.

»Wir werden siegen! Alles wird noch deutsch! Alles wird Hitler, nichts mehr Maček, Jevtič und Korošec! Nur Hitler!«

Za njegove besede se nisem brigal. Hotel sem mu pomagati. Kri

mu je že curkoma lila iz prstov. A vsaka beseda je bila zaman. Končno sem skočil pod sliko svetega Boštjana in zakričal poveljujoče:

»Wenn du ein Hitlerianer bist, mußt du auch folgen können! Setz dich und sei ganz ruhig!«

Te besede so ga zadele v živo. Pokorno je sedel k meni na divan. Rane sem mu polil z žganjem. Niti zaječal ni, čeprav ga je moralo žgati kakor ogenj. A kri se ni marala ustaviti. Obvezal sem mu prste z robcem, že v nekaj trenutkih je udarila kri skozenj. Vzel sem brisačo in z njo obvezal rane, z robcem pa mu prevezal roko nad laktom. Kri se je končno ustavila. Postal je bled kot stena in padel v omedlevico. Komaj sem ga spravil k zavesti. Ko je videl, da je obvezan, se je razjokal kot otrok, češ da bo umrl, umreti pa ne mara.

»Nein, nur nicht sterben!« je ponavljal. »Vsega imam, čemu bi umiral! Soll die alte Ložnica sterben!«

Pomiril sem ga. Kot majhno dete me je ubogal, legel in kmalu zaspal. Odprl sem okno in šel na plano, da se umirim še jaz.

Danilo se je. Iz polmraka so počasi rasle nedoločene gmote, se oblikovale in prehajale v majhne kope. Na najbližjih so se pokazale hiše in hišice, pod njimi vinogradi. Tišina je ležala vse naokoli, le nekje od daleč v dolini so se oglašali v daljših presledkih petelini. Jutro je bilo hladno, rahla sapa je vela iz vinograda, a bila je tako slaba, da ni mogla premakniti niti majhnih klopotcev. Sedel sem na klop pred hišo. Mimo je vodila pot, onkraj je stala zgornja vrsta trt. Ker je listje že močno orumenelo in se zvilo, je bil viden skoraj vsak posamezen grozd. Grozdje je bilo črno z debelimi jagodami. Še danes ga bodo potrgali, mi je šlo skozi misli, zmleli in stisnili. Le tisto, ki je izredno lepo, bo gospodinja odnesla domov, kjer ga bodo pozobali Jellauscheggovi gostje. Viničarji, ki so ga vse leto gojili in čuvali, ga lahko gledajo samo še nekaj ur. Kmalu ne bodo videli več ne grozdja in tudi ne sladkega mošta.

Najrajši bi bil odšel domov in prepustil svojega gostitelja njegovi usodi, a zadržala me je bojazen, da se mu spet kaj ne pripeti, in želja, da bi spoznal tudi njegove viničarje in se prepričal o njegovi dobrosrčnosti. Odšel sem na zgornji konec vinograda. Medtem se je toliko zdanilo, da so se prikazali že oddaljenejši grički, na bližnjih pa je bilo že mogoče razločiti posamezna drevesa, kolje v vinogradu in njive s stavami koruznice in ajde. Že se je razodevala dvojnost hiš po grebenih: prav na vrhu najbližjega grička je gospodovala velika gosposka hiša z zelenimi vetrnicami, strelovodom, balkonom, verando in cvetličnim vrtom; nekoliko niže pod staro slivo pa se je skrivala majhna s slamo krita koča z okni, ki so bila videti kot črni madeži. Kmalu so se pokazale tudi z oddaljenejših gričev mogočne in oblastne hiše vinogradnikov iz mesta, stale so na najlepših vrheh kakor novodobne graščine, njihove viničarije pa še niso stopile iz megle. Po strmih pobočjih in med pregostim sadnim drevjem pa so se skrivale večje ali manjše lesene in s slamo krite domačije posestnikov-domačinov. Zanje ni bilo prostora po vrheh, izsekati so si morali gozd in si postaviti

svoje kočee, kjer najdalje leži megla, kjer sneg skopni šele pozno pomladi, kamor ne pride mnogo sonca.

Okrenil sem se in si ogledal še Jellauscheggovo hišo. Na prvi pogled se ni razlikovala od gosposkih po sosednjih vrhah. Pokrita je bila z opeko, imela je strelovod in velika okna, vendar je bilo mogoče dognati, da je bila to nekoč kmetska hiša in da so jo šele pozneje prezidali in povečali. Nekdaj je gospodaril gotovo tu Haložan, a Jellauscheggi, ki so se bolje razumeli na trgovino, so ga pregnali iz njegovega doma in z njegove zemlje... Tudi viničarija je morala biti nekoč samostojna kmetija, o čemer so pričala velika gospodarska poslopja, ki Jellauscheggu gotovo niso potrebna... Tudi vinograd je bil sestavljen vsaj iz dveh nekdanjih samostojnih vinogradov, zdaj se je raztezal čez ves hrib, a delil ga je po sredi precej globok jarek, preko katerega sta bila napravljena dva lesena mostiča.

Z grenkim nasmehom sem se vrnil na klop. Iz sobe je bilo še čuti enakomerno sopenje. Polagoma so oživljali hribi in doline. Petelini so se oglašali pogosteje, tudi človeške glasove je že bilo čuti. Nekje v globeli je nekdo napregal živino in kričal nad njo, še od nekod bliže se je oglasila sekira. Na bližnjem vrhu so se prikazali ljudje in ropotali s škafi in drugo leseno posodo. Tudi sode so nekje umivali. Iz dimnika gosposke hiše se je prikazal dim in se vzpel proti nebu.

Na vzhodu je rdelo; sonce se je dolgo izmotavalo iz oblakov, dokler se jih ni slednjič oprostilo in zaplavalo kot velika rdeča krogla nad nje. Okna na hišah in hišicah po vrhah so vzplamenela.

Jutro je napočilo.

Kot rezka disonanca so planile vanj Jellauscheggeve besede:

»Herr Professor! Herr Professor! Wo sind sie? Wo ist jemand? Micka, Matija!«

Odšel sem v sobo. Jellauschegg je ležal na divanu s tako obupanim obrazom, da se mi je za hip zasmilil. Ni mogel razumeti, kaj se je z njim zgodilo. Zatrjeval mi je, da se sploh ničesar ne zaveda, česar pa mu nisem mogel popolnoma verjeti, kajti bil je preveč ponižen in le tu in tam mu je ušla kakšna nemška beseda.

»Kaj bo dejala moja žena« je tarnal. »Mein Gott, moj Bog, moj Bog! Tako se ga nisem še nikoli nalezal! Človek je kakor svinja, če je pijan! Und wie schaut da aus! Kakor v svinjaku! Prosim, gospod profesor, pojdite v spodnjo viničarijo po Micko, naj pride in napravi red, preden pridejo naši!«

Ko sem ga oprostil obveze nad laktom in mi je natančno opisal, kje leži spodnja viničarija, sem odšel. Na vratih me je še ustavil z besedami:

»Prosim, ne omenjajte moji ženi niti besede o tem, kar se je zgodilo! In sploh nikomur! Recite, da sem se urezal pri rezanju kruha! Mein Gott, so etwas!«

Zunaj se je medtem napravilo lepo jutro.

(Se nadaljuje.)